

Moderne engelsk Historikerskole. Økonomisk Historie. Nogle Aspekter.

AF

ASTRID FRIIS

Naar George Macaulay Trevelyans *English Social History. A Survey of Six Centuries. Chaucer to Queen Victoria* (1942 (U.S.A.), 1944 (London) XII + 628 sider) i de sidste par aar har mødt blikket i de fleste londonske boglader med nogen ambition, er det et tidens tegn. Økonomisk og social historie har i vore dages England lige dragende magt over historieforskeren, historieskriveren og den alment dannede læser. For denne sidste er forklaringen lige til. Krigsaarenes skred i den sociale udvikling maatte fremkalde trang hos enhver tænkende englænder til at orientere sig om den historiske udvikling, der har betinget den paa en gang smidige og af classeskel skarpt leddelte struktur som var det engelske samfunds helt ned til udbruddet af krigen mod Hitlers Tyskland i 1939. Dette er da naturligvis for en stor del forklaringen paa den for et populærvidenskabeligt værk formidable salgssukces, som Trevelyans bog har faaet. Den er hidtil paa originalsproget solgt imellem 200 og 300 000 eksemplarer. Da oversættelser paa en række sprog, deriblandt dansk, forberedes, kan det aabenbart ventes, at den frem for nogen anden bog i de nærmest følgende aar vil være det repræsentative værk om engelsk social historie, der henvender sig til andre end faghistorikeren.

The master of Trinity House har saa betydelige ævner som skribent — Macaulay vilde sikkert, om der havde været mulig-

hed derfor, have anerkendt slægtskabet — at moderne engelsk historieforskning skylder ham tak, fordi hans i let form skrevne bog gør det muligt — som penicillin i form af en ispind — at faa videre befolkningslag, end en historiker ellers kan regne med at faa i tale, til at konsumere den sidste generations arbejde med udforskningen af Englands sociale og økonomiske udvikling. Rent positivt kan svaret dog ikke blive paa spørgsmaalet om, hvorvidt den højt ansete liberalistisk indstillede historiske skribent — der allerede har en meget kendt Englands Historie bag sig — ogsaa helt har magtet paa det her valgte omraade at være formidleren mellem historieforskningen og det læsende publikum. Fremhæves maa imidlertid, at Trevelyans *English Social History* paa ingen maade kan opfattes som et øjebliksarbejde skrevet for at imødekomme engelske læsere af de øjeblikkelige forhold fremkaldte trang til at blive orienteret paa netop dette omraade. Tværtimod fremhæver Trevelyan i indledningen, at bogen forelæa næsten færdigt udarbejdet inden krigens udbrud. Man maa derfor søge forklaringen paa bogens fremkomst andetsteds, og hæfter man sig ved dedikationen: »To the memory of Eileen Power economic and social historian« staar man da ogsaa straks paa helt anden grund. Af den smukke tanke paa denne maade at hædre mindet om Englands betydeligste kvindelige historiker, skal man dog ikke lade sig forlede til at tro, at Trevelyans bog, om ikke alene, saa dog først og fremmest er bygget op paa grundlag af resultaterne af det systematiske arbejde paa udforskningen af Englands økonomiske historie, som har været engelsk historisk forsknings — hvoriblandt Eileen Powers — hovedindsats gennem de sidste 25 aar.

Man behøver blot at læse Trevelyans egen indledning for at forstaa, at hans bog i hvert fald ogsaa repræsenterer andet, hvor meget saa maaske end den oprindelige inspiration til at forfatte »a social history« kan hidrøre fra, at økonomisk historie i dag indtager højsædet indenfor moderne engelsk historieforskning. De i denne fremsatte betragtninger over forholdet mellem politisk, social og økonomisk historie er meget karakteriserende for Trevelyan. Social historie, skriver han, kan

defineres negativt, som et folks historie, hvori den politiske historie ikke er taget med, idet han dog tilføjer en bemærkning om, hvor vanskeligt det er at se bort fra den politiske historie, ikke mindst naar der er tale om det engelske folks historie — Med dette forbehold absolverer han sig selv overfor eventuelle digressioner over i politisk historie. — Naar Trevelyan paa trods heraf alligevel har ment at burde gøre forsøget paa at skrive »a social history«, er det med det prisværdige forsæt at bryde med traditionel fremstillingsform i »historiebøger«, der har givet disse præg af »political annals with little reference to their social environment«. Om baggrunden for forsøget paa at ændre populærhistorien fra ren politisk historie til en social og politisk skriver han: »During my own lifetime a third very flourishing sort of history has come into existence, the economic, which greatly assists the serious study of social history. For the social scene grows out of economic conditions, to much the same extent that political events in their turn grow out of social conditions. Without social history, economic history is barren and political history is unintelligible«. Man standser op i den tro, at man har fundet ledetraaden for Trevelyan under udarbejdelsen af hans »social history«. Fortsætter man læsningen af indledningens dualistiske labyrinth ser man, at dette alligevel ikke er tilfældet. »Social history«, fortsætter han, »does not merely provide the required link between political and economic history. It has also its own positive value and peculiar concern. Its scope may be defined as the daily life of the inhabitants of the land in the past ages: this includes the human as well as the economic relations of different classes to one another, the character of family and household life, the conditions of labour and of leisure, the attitude of man to nature, the culture of each age as it arose out of these general conditions of life, and took ever-changing forms in religion, literature, music, architecture, learning and thought.« Det er en tankevækkende passus, der ikke mindst faar en dansk historiker til at spørge, om mon ikke »Kulturhistorie« eller paa engelsk »a history of English Society« bedre havde dækket indholdet.

Vender man sig til indholdsfortegnelsen, er dualismen, der præger indledningen, mindre mærkbar. Chaucers England, England i Caxtons tidsalder, Shakespeares England, Defoes England, dr. Johnsons England plus kapiteloverskrifter, der lige saa godt hører hjemme i en politisk historie, bibringer unægtelig indtrykket af, at Trevelyan ikke først og fremmest er eksponent for den social-økonomiske historieforskning. Dette bekræftes ved gennemlæsning af bogen. Som typisk repræsentant for sin gamle engelsk universitetskultur har Trevelyan været i stand til som islæt i sin bog at indføje en rigdom af velvalgte citater fra Chaucer, Piers Plowman, Shakespeare, Isaac Walton etc. Ligesom han har formaaet med godt resultat at udnytte foreliggende dagbogs- og brevstof helt fra 15. aarh.s Paston letters. Jane Austens noveller benyttes til at belyse kvindens stilling ved 19. aarh.s begyndelse etc.

Man maa her kommentere, at hvor velegnet litteratur og brevstof end kan være til at belyse tidstilstande, saa er det dog mindre egnet som basis for en skildring af samfundet i sin helhed, fordi det fortrinsvis kaster lys over levevilkår, aandskultur og samfundsopfattelse hos de højere samfundslag, medens de lavere samfundsklasser ikke selv har mæle i disse skildringer. Vi naaer næppe længere ned, end den af professor Notestein trykte dagbog stammende fra en yeomans haand i Yorkshire (16. aarh.), hvis levevilkår ikke synes at have været daarligere end en mindre dansk godsejers nu om dage.

Med andre ord: skildringen af de lavere samfundsklassers levevilkår maa næsten alene baseres paa, hvad den økonomisk-historiske forskning kan fremlægge af materiale og resultater — suppleret med eventuelle middelalderlig-arkæologiske studier, som næppe endnu har fundet dyrkere i England. — Men her glipper det i alt for høj grad for Trevelyan. Han magter ikke at uddrage facit af de senere aars paa flere områder intensive udforskning af Englands økonomiske udvikling. Det skal dog indrømmes, at forskningsresultater ikke altid let kan omsættes i en klart tegnet skildring, fordi moderne engelsk historieforskning, som al anden historieforskning, der peger mod frem-

tidens historiske videnskab, skyer for tidlig systematisering og ikke ophøjer endnu ubeviste hypoteser til historiske sandheder. Dog maatte en historiker med dybere funderet viden om den økonomiske udvikling nok have kunnet naa betydeligt videre. De to første kapitler om Chaucers England, der bærer titlerne »Field, Village and Manor-house« samt »Town and Church«, er vel de mest fyldestgørende. Af de efterfølgende synes det mig ikke muligt, for en ikke i forvejen orienteret læser, at faa en tilstrækkelig fyldestgørende forestilling om Englands særegne økonomiske og deraf betingede sociale udvikling. Det fremgaar saaledes ikke klart af fremstillingen, at bylavenes magt allerede var fuldstændigt udhulet, saa vidt angaar det engelske hovederhverv næst landbruget: klædeindustrien, da staten ved rigsgivning begyndte at regulere produktions- og arbejdsforhold, idet det mægtige opsving af klædeindustrien i 15. og 16. aarh. netop betingedes af, at den flyttede ud fra byerne, til det omgivende land, hvor de middelalderlige lavsreguleringer ikke kunde lægge sin lammende haand paa fri produktionsforøgelse og benyttelse af ufaglært og derfor billig arbejdskraft. Reversen af udviklingen maatte naturligvis være, at det engelske klæde ikke blev det ensartede kvalitetsprodukt, der kunde placere det højere end som en prisbillig konsumvare paa det europæiske marked. Her maatte der da gribes ind ad lovgivningens vej med bestemmelser (navnlig loven af 1552) til regulering af Englands store nationale industri, der mangler sidestykke i samtiden. Denne for England særegne udvikling medførte ligeledes, at staten blev nødt til at strække sin beskyttende haand over arbejderne. Det skete navnlig ved den berømte lærlingelov af 1563, der foruden bestemmelser om uddannelsestid etc. ogsaa indeholder mere almindelige bestemmelser om lønregulering, der tog sigte paa at sikre den manuelle arbejder et rimeligt udkomme ikke blot under normale forhold men ogsaa, naar dyrtid satte ind. De omtrent samtidige love om fattigforsorg skal ogsaa sættes ind i denne sammenhæng, fordi Englands fremskredne økonomiske udvikling gjorde saadan lovgivning

nødvendigere og mere betydningsfuld end i andre dele af samtidens Europa. Men denne sammenhæng træder ikke frem i Trevelyans fremstilling, fordi han har henlagt, hvad han har at sige om den engelske klædeindustri, til et tidligere afsnit (kap. 2). Naar han i stedet fæster sig ved den begyndende jærnindustri i Elisabeths tid, forskydes ogsaa skildringen heraf, idet denne senere saa vigtige engelske industrigren kun kunde spille en mindre rolle, indtil man, netop i England som det første af alle lande, blev i stand til at udvinde jærnet af ertsen ved hjælp af stenkul. Indtil da var Englands træfattigdom en hindring for effektiv udnyttelse af engelske miner og den begyndende jærnindustri var i betydelig udstrækning afhængig af import af svensk jern og spansk staal.

Rigtigt placeret er derimod naturligvis den udførlige omtale af den store handelsekspansion i den elisabetanske tid, men skildringen præges af lidt for stærk tilbøjelighed til at gøre Raleigh, Drake og deres samtidige til bevidste »empire-builders«. Det er at tage forskud paa en langt senere udvikling, naar Trevelyan skriver: »Even up-country squires and farmers began to dream of boundless expanses of virgin soil, waiting since the dawn of time to be broken by the English plough« (s. 193). Afgjort uheldig er placeringen af et langt citat fra den højt ansete amerikanske historiker professor C. R. Fays bog »Great Britain from Adam Smith to the Present Day« beregnet paa at illustrere den nære forbindelse mellem »the expansion of overseas enterprise« og »the growth of merchant capitalism«. Det omhandler alene denne sidste i dens modsætningsforhold til middelalderens »municipal and gild system« (s. 200 f.) og er ikke formet med særlig lykkelig haand af Fay. Det gælder hverken hans placering af »the merchant capitalist« som den drivende kraft i opbygningen af den engelske klædeindustri i landdistrikterne og som bryder af de store engelske handelskompagniers monopoler som interlopers. Den forbindelse, der kan paavises mellem købmandskapitalen og klædeindustrien, hører en tidligere tid til — i den elisabetanske tid synes klædemagerne at kunne regne

deres herkomst fra omtrent alle andre samfundsklasser end netop købmandsstanden — og »interlopers« betydning som bærere af initiativet i den engelske handels ekspansion hører en senere tid til. Netop i den elisabetanske tid, de store engelske handelskompagniers klassiske tid, var købmændene endnu i stand til at faa afløb for deres initiativ ved stadig nye kompagnigrundlæggelser.

Som endnu en kritisk anmærkning til Trevelyans skildring af 16. aarh.s England kan føjes, at hans lyssyn paa virkningerne af klostrenes sækularisering for de under disse godskomplekser hørende brugere af jord næppe kan siges at deles af hans emnente kollega R. H. Tawney, der indgaaende har beskæftiget sig med dette æmne (se ndfr. s. 287). Det kan være meget rigtigt, som fremført af Trevelyan med udgangspunkt i den foreliggende litteratur om æmnet, at der intet grundlag er for at skildre den katolske gejstlighed som særligt milde herrer samt at de i udstrakt grad anvendte verdslige administratorer, men ikke desto mindre er det næppe uberettiget med Tawney at mene, at et saa omfattende ejerskifte, som kirke- og klostergodsets sækularisering betød, maa have haft virkninger for de underliggende brug, idet man ikke kan indsnævre spørgsmaalet til alene at omfatte en evt. af ejerskiftet fremkaldt øget omlægning af dyrket jord til faaregræsgange — en proces der ingen grund er til særlig at knytte sammen med de kirkelige ejendommers overgang til verdsligt eje, da det var en proces, der da længst var begyndt og maaske havde kulmineret baade paa ejendomme i verdslig haand og kirkens jorder allerede inden reformationens gennemførelse — men ogsaa derved, at ejendomme, der i aarhundreder havde ligget fast i samme institutions eje, nu kastedes ud i det frie marked til maaske flere ejerskifter, der meget let kunde have til følge, at traditionelle rettigheder blev skudt til side af nye ejere, hvorimellem der, med det engelske samfunds moderne struktur allerede i 16. aarh., utvivlsomt ogsaa har været hensynsløse opkomlinger, der ikke har følt sig bundet til at tage hensyn til hævdivundne rettigheder.

At gentryen, til hvem de ny ejere af den sækulariserede kirke-

og klosterjord fortrinsvis hørte, i det hele var en meget værdifuld og betydningsfuld samfundsklasse i det elisabetanske og 17. aarh.s England, kan man dog fuldt samstemme med Trevelyan i, og i skildringen af dens dagligliv og stigende deltagelse i det offentlige liv viser Trevelyan sig fra sin bedste side. Hans skildring af fredsdømmernes funktioner som udøvere af lokaladministrationen er saa dækkende, som vel er muligt. Hans bemærkninger om deres forhold til regeringen meget rammende: De var dronningens embedsmænd, men ulønnede og uafhængige. De var »country gentlemen«, der levede paa deres ejendomme og af egen indtægt. Under vanskelige forhold betød deres naboers, gentryen og »common folks« omdømme mest for dem. Og naar, som det hændte i Stuarttiden, landadelen vendte sig i stærk opposition mod kongens »political and religious policy«, var regeringen ude af stand til at gøre sin magt gældende i lokaladministrationen (s. 171 f.). Ogsaa af præstestanden og dens sociale stilling faar vi gennem Trevelyans skildring et klart billede, saaledes fremgaar at den først vandt sin sociale position, der ligestillede den med gentryen, i den hannoveranske tidsalder (s. 176 f.). Endnu kyndigere skriver Trevelyan om engelsk universitetsliv — Oxford og Cambridge — saaledes som det formede sig i denne for engelsk universitetstradition i mange henseender grundlæggende tid.

Ogsaa i Trevelyans skildring af de følgende aarhundreders »sociale historie« fordeler lys- og skygge sig paa nogenlunde tilsvarende maade. For 19. aarh. virker det saaledes overraskende, at han overhovedet ikke synes at have nyttiggjort sig sin tidligere Cambridgekollega professor Claphams monumentale værk. Som positive værdier i bogen staar helt ned til slutningskapitlet, der paa 35 sider behandler den senviktorianske æra fra 1864 til 1901, fremdragelsen af karakteristiske træk af tidsalderens kultur, som man forgæves vil søge i en snævert anlagt politisk historisk skildring.

Repræsentativ for moderne engelsk økonomisk historisk forskning kan Trevelyans bog derimod ikke siges at være, og man kan maaske mene, at denne udførlige dvælen ved den —

der er ment som en advarsel mod at tillægge Trevelyans bog for stor betydning — er en overflødig lang introduktion til denne artikels egentlige æmne.

Det er kendt — saaledes som allerede antydet i begyndelsen af denne artikel — at det systematiserede studium af økonomisk historie i England, som i mange andre lande, stort set er et nutidsfænomen. Tysk økonomisk historisk skole manglede gennem lange tider sidestykke andetsteds. Udviklingen var dog paa dette punkt allerede i skred, inden Tyskland gennem Nazi-regimet kulturelt blev slaaet ud. Det er næppe nogen stor overdrivelse at sige, at distanceringen var i sigte. Den store belgiske historiker Henri Pirenne besad saaledes kvaliteter, som jeg synes, man maa savne hos hans jævnaldrende tyske fagfæller. Maaske kan man generelt med nogen sandhed sige, at hvor den tungt arbejdende tyske økonomiske historiker forskede med skyklapper for alt, hvad der ikke paa forhaand synes at staa i intim relation til det særlige æmne og problem, han havde taget op til behandling, arbejdede Pirenne med vid orientering og historisk indfølingsævnne, utynget af stiv tysk systematisering, og at dette er forudsætningen for den vide sammenhæng, hvori han formaaede at indkæde sin forsknings resultater, ligeledes for hans inspirerede paapegen af mulig sammenhæng eller vekselvirkning mellem tilsyneladende af hinanden uafhængige faktorer i den politiske, økonomiske og kulturelle udvikling. Endelig maa fremhæves hans ævnne til at tage et æmne op paa ny til forudsætningsløs betragtning utynget af tidligere formuleret opfattelse.

Om moderne engelsk økonomisk historikerskole kan siges, at der er lighedspunkter med den pirenniske, som den ovenfor er skildret, men selv om der, navnlig i de sidste aar, kan spores impulser fra Pirenne, maa den dog siges at være vokset op paa engelsk grund ved omformning af tysk historisk skole.

Naar engelsk økonomisk historisk forskning har haft en sen vækst, skyldes det ikke saa meget mangel paa forskere, der

ønskede at gøre økonomisk historie til studiefelt, som manglende interesse og støtte fra engelske universiteters og den engelske stats side.

Da archdeacon Cunningham i 1890—92 udsendte sit pionerarbejde »The Growth of English Industry and Commerce« var engelske universiteter endnu lukkede for studiet af økonomisk historie. For Cunningham betød det vel ikke saa meget. Han hørte ved sin personligheds form næppe til de skoledannende. Andriedes for William Ashley. Besat af en altbeherskende trang til at drive nationaløkonomiske og historisk-økonomiske studier søgte han, efter 1881 at have taget sin Universitetsgrad i Oxford, til tyske universiteter. Ved hjemkomsten 1885 aabnedes der ham vel mulighed for universitetsvirksomhed i Oxford, men kun som lærer eller tutor i almindelig historie. Han maatte gaa i eksil for at faa lejlighed til at vi sin tid og sine kræfter til sin særlige hobby. 1888 opnaaede han ansættelse som professor i nationaløkonomi ved universitetet i Toronto, Canada. Her skrev han sit berømte værk »Introduction to English Economic History and Theory« (1888—93). Skønt under udarbejdelsen handicappet ved sit fra England fjærne opholdssted, lykkedes det dog Ashley hermed at give en højst vigtig komplettering af Cunninghams mindre skolede men paa detaillér langt rigere fremstilling. Ikke mindst derved, at Ashley overalt søgte at fremdrage og paavise sammenhængen i Englands økonomiske udvikling med de øvrige europæiske landes, muliggjort ved hans indgaaende kendskab til den da allerede omfattende tyske økonomisk-historiske litteratur. Men som bemærket af W. R. Scott var Ashleys fremstillingsform ikke et laan fra tysk skole. Hvor tysk fremstillingsform er bred og stilløs, er Ashleys stil kompakt, rammende, inspirerende¹.

Ashley synes at have haft vigtige forudsætninger for at kunne have grundlagt en engelsk økonomisk historikerskole. Men engelske universiteter var stadig lukkede for ham. Derimod kaldtes han 1892 til Harvard som den første professor i økono-

¹ Memoir: Sir William Ashley (Econ. Hist. Rev. I, 319—21).

misk historie ved noget universitet. Men selv professorposten ved Harvard kunde dog ikke kompensere ham for et fortsat eksil. Allerede 1901 søgte han tilbage til sit hjemland, da Birminghams universitet aabnede sine porte for ham. Han beklædte fra dette aar et professorat i »Commerce« her. Denne ansættelse tilligemed mange officielle hverv maatte naturligvis medføre, at Ashley i de følgende aar kun fik ringe tid til at beskæftige sig med økonomisk historie.

Den efter hans død 1927 publicerede bog »The Bread of our Forefathers« (1928), hvis paabegyndelse kan dateres til 1923, viser os dog, at Ashley endnu i sine sidste leveaar var lige interesseret i fortidens sociale og økonomiske problemer. Han forsøger heri en revision af den gængse opfattelse, hvorefter hvede — den kostbareste af kornsorterne — allerede fra ældre tid havde været den engelske befolknings hovedernæringsmiddel. Efter den af Ashley formulerede opfattelse skulde den endelige overgang til udelukkende brug af hvede som brødkorn først have fundet sted i løbet af 18. aarh. Vel kan der rejses — og er rejst — adskillige indvendinger mod vægten af hans bevismateriale og hans tolkninger, men hans indvendinger mod den af Thorold Rogers knæsatte opfattelse: at hveden allerede i ældre tid i England var den ganske dominerende brødkornsort, kan ikke afvises. En hovedindvending mod Ashley maa dog være, at han ved at koncentrere hele sin opmærksomhed om rugen overser, at de klimatiske forhold i de nordligste dele af England vanskeliggjorde modning selv af rugen, saaledes at man maa regne med, at foraarssædarterne byg og havre her spillede en betydelig rolle i befolkningens ernæring¹ — man behøver i øvrigt her blot at tænke paa nationalretter som porridge og oatmeal-cakes i Englands nordlige naboland. Det kan for saa vidt overraske, at Ashley ikke har haft øje for, at England ikke klimatisk danner en enhed, da det er et grundsynspunkt hos ham — måaske selve det oprindelige udgangspunkt for, at han har taget æmnet op til behandling — at de engelske breddegrader svarer

¹ Econ. Hist. Rev. II (1929), 145—49.

til andre europæiske lande, om hvilke man ved, at de ligger paa grænsen mellem Nordeuropas rugbælte og Sydeuropas hvedebælte.

Hvorvidt Arnold Toynbee, af aar noget ældre end Wm. Ashley, der fra slutn. af 1870'erne var knyttet til universitetet i Oxford som lærer i political economy, kunde have faaet betydning for udbygningen af studiet af økonomisk historie i England, kan intet sikkert siges om, da han døde allerede i beg. af 1880'erne. Hans værk »Industrial Revolution« (1884) naaede først frem til udgivelse efter hans død¹.

Væsentlig bedre arbejdskaar end Ashley blev beskaaret en anden pioner for studiet af økonomisk historie i England, den dog adskilligt yngre George Unwin. Ligesom Ashley søgte han efter at have tilendebragt sine universitetsstudier i Oxford til Tyskland, hvor han studerede under Schmoller. Efter i 1904 at have udsendt sin bog: »The Industrial Organization in the Sixteenth and Seventeenth Centuries« og fire aar senere »The Gilds and Companies of London« kom han fra 1910 til at beklæde det nyoprettede professorat i økonomisk historie ved Manchester Universitet, der netop paa denne tid gennem Touts og Taits omfattende lærervirksomhed og organisationsarbejde var blevet et center for engelsk historisk forskning. En betydning svarende til Touts og Taits fik Unwin aldrig. Han savnede i udtalt grad ævner som lærer. Det er sagt om ham, at han prædikede fra katedret². Ogsaa i hans første bog mærker man tydelige spor af, at han følte, at han havde en mission. »The Industrial Organization« bærer, som naturligt, mærke af at være et pionerarbejde, og det er i langt højere grad end Ashleys værk præget af tysk skole. I sine i sig selv prisværdige bestræbelser for helt igennem at anvende den komparative metode, er hans behandling af den specifikke engelske udvikling blevet noget haardhændet. Friere i behandlingen er han i »Gilds and Com-

¹ Se bl. a. Sir Wm. Ashleys »a notebook of Arnold Toynbee« (Econ. Hist. Rev. I (1927), 135 f.).

² R. H. Tawneys »Introductory Memoir to the Collected Papers of George Unwin« (1927); jfr. Econ. Hist. Rev. II (1929), 163—65.

panies of London«. I sin forstaaelse af, at gilderne eller lavene, trods bevarelsen af ydre form, under udviklingens pres ændrede funktioner, der bevarede deres levedygtighed under helt andre samfundsforhold end de, der havde fremkaldt deres dannelse, viste han historisk indfølingsævn. Det er først og fremmest med disse to bøger, at Unwin tager sin plads blandt de betydeligere ældre engelske økonomiske historikere. Det maa dog bemærkes, at hans »Industrial Organization« nu paa mange punkter er forældet.

Ogsaa W. R. Scott, der gennem en lang aarrække beklædte et professorat i nationaløkonomi ved universitetet i Glasgow, maa tælles blandt pionererne for udbygningen af studiet af økonomisk historie i England. Hans hovedværk er: »The Constitution and Finance of English, Scottish and Irish Joint-Stock Companies from their beginning to 1720«. Det udkom i aarene 1910—12 i tre store bind. Grundlaget for fremstillingen maatte i mangel af forarbejder i ganske overvejende grad blive Scotts egne undersøgelser. Til de store oversøiske handelskompagnier, hvis karakter af aktieselskaber naturligvis paa forhaand var kendt, kunde Scott føje et stort antal industri- og mineselskaber, hvortil kendskabet indtil da havde været højst svævende, om de overhovedet havde været kendt. — Det har for øvrigt stor interesse at modstille Unwins og Scotts med forskelligt udgangspunkt gennemførte behandling af industrielle problemer i denne vigtige overgangs- og udviklingsperiode. Scotts arbejde rækker imidlertid langt videre end til at give en række enkeltskildringer af de forskellige kompagniers dannelse og vækst. Værkets første bind er et forsøg paa at give en samlet fremstilling af den økonomiske udvikling i den behandlede periode. Han gør heri ogsaa statsfinanserne til genstand for behandling og kommer derigennem ogsaa ind paa den politiske udvikling. Ikke mindst karakteristisk for fremstillingen er det konsekvent gennemførte forsøg paa at paavise en stadig vekslen mellem depressioner og opgangstider. Fremtidig forskning vil nok paa nogle punkter revidere den kurve hans fremstilling aftegner paa et og andet punkt, ligesom man heller ikke altid kan være enig i de for-

klaringer, han fremsætter, om en opgangstids eller depressions genesis. Dog er hans store værk endnu 35 aar efter dets fremkomst uundværligt for enhver, der beskæftiger sig med britisk økonomisk udvikling i tiden fra sidste halvdel af 16. aarh. ned til 1720.

Om nogen fortsættelse af disse saa heldigt paabegyndte studier i 16. og 17. aarh. blev der dog ikke tale, hverken fra Scotts egen haand eller gennem elever. Hvem kan tvivle om, at hans lærestol i nationaløkonomi oppe i Glasgow med de mange forpligtelser, der deraf fulgte, har været en afgørende hindring. Det er saaledes karakteristisk, at stødet til hans sidste aars frugtbare studier over Adam Smith¹ var, at en hidtil ukendt samling af dennes papirer blev skænket til Glasgow universitet. Han levede dog længe nok til at se studiet af Englands økonomiske historie fuldt konsolideret, og beklædte ved sin død 1940 den højeste post indenfor den økonomisk-historiske verden².

Som det fremgaar af ovenstaaende maa det økonomisk-historiske studium i England endnu et stykke ind i 20. aarh. siges at have været ukonsolideret. Herfra maa dog undtages en meget vigtig side: studiet af middelalderlige agrarforhold. Dette fandt allerede ved aarhundredeskiftet sit faste leje ved i hvert fald et af de engelske hoveduniversiteter om end ikke som ren økonomisk-historisk disciplin.

Allerede 1883 havde den store autodidakt Frederic Seebohm udsendt sin opsigtsvækkende bog »The English Village Community« bag hvilken der laa 15 aars studier. Dens grundlæggende karakter kan ikke omdisputeres, selv om det for længst er klart, at problemerne om landsbyfællesskabet og aarsagerne til dets opstaaen er langt mere komplicerede end Seebohm troede.

Seebohm, der allerede var 50 aar gammel, da hans berømte værk fremkom, kunde naturligvis ikke passes ind i et engelsk universitetsliv. Han fortsatte sin tilværelse som bankdirektør og lokal magistrat i den lille by i Hertfordshire, hvor han havde

¹ »Adam Smith as student and professor«.

² Som præsident for the Economic History Society.

slaaet sig ned¹. Men omtrent samtidig med fremkomsten af Seebohms værk havde en udenlandsk forsker med stor fremgang paabegyndt studiet af det engelske middelaldersamfunds agrarstruktur. Det var den store russiske historiker Paul Vinogradoff. Denne havde efter at have afsluttet sit universitetsstudium ved universitetet i Moskva og som allerede begyndende specialist i middelalderlig agrarhistorie 1875—76 søgt videreuddannelse under Mommsen og Brunner i Berlin. Det første æmne Vinogradoff tog op til behandling var det feudale systems oprindelse i Italien, men efter at have tilbragt et par studieaar i England (1884—85) med tiden delt mellem arkiv- og biblioteksstudier koncentrerede han sig ganske om udforskningen af engelsk samfundsstruktur i middelalderen. At han efter sin tilbagekomst til Rusland blev professor ved universitetet i Moskva blev ingen hindring herfor. Han kastede sig over studiet af engelske »Land Tenures«. 1887 udsendte han sit banebrydende værk »Villainage in England« paa russisk. Først 5 aar senere kom det frem i engelsk oversættelse. Hvor meget end det oprindelige incitament for Vinogradoff kan have været gennem studiet af det engelske landsbyfællesskab at vinde dybere forstaaelse af det endnu uopløste russiske, saa blev dog snart studiet af engelske middelalderlige institutioner og samfundsforhold for ham et maal i sig selv. At han paa sin vej gennem studiet af fremmede landes forhold helt blev fanget ind af engelsk middelalderhistorie, har sikkert den ganske enkle forklaring, at han i England fandt et langt rigere kildestof bevaret til belysning af det middelalderlige samfund end i noget andet europæisk land. Vinogradoffs »Villainage in England« falder i to afsnit, et retshistorisk og et social-økonomisk historisk. I dette sidste behandlede »the manor, the village community and the open-field system«. Han fortsatte med udsendelsen af »Growth of the Manor« 1905 og »English Society in the eleventh Century« i 1908². Vinogradoffs nære forbindelse med Maitland,

¹ Se bl. a. Westfall Thomson: *History of Historical Writing* II, (1942), 386.

² Se bl. a. *ibid.*, 387—91.

som han gjorde til historiker, og med Pollock, og ikke mindst den kendsgæring, at han 1903 blev denne sidstes efterfølger som professor i jurisprudence i Oxford, førte til, at han i den sidste snes aar af sit liv (Vinogradoff døde 1925) i overvejende grad beskæftigede sig med rent retshistoriske studier. Men en talrig elevskare baade russiske¹ og engelske fortsatte hans arbejde, og som redaktør af den i 1909 af Oxford University Press paabegyndte serie »Studies in Social and Legal History« forblev han i intim kontakt ogsaa med den agrarhistoriske forskning.

Det vil af det forudgaaende fremgaa, at fraset det meget betydningsfulde og velorganiserede studium af engelske agrarforhold i middelalderen, havde den økonomisk-historiske forsknings kaar ikke været gode i England. Endnu ved midten af 1920erne veg Englands tre hoveduniversiteter Oxford, Cambridge og London tilbage for at give denne forskningsgren den plads, der naturligt maatte tilkomme den, ogsaa i kraft af det efterhaanden betydelige antal historikere og økonomer af kvalitet, der trods de ikke alt for lokkende fremtidsudsigter dog valgte dette forskningsfelt. Det kan da ikke undre, at det i 1927 stiftede *Economic History Society* og ikke mindst det af selskabet udgivne *Economic History Review* i starten bar mærke af dette forhold. Titlen paa første hæftes spidsartikel: »The Place of Economic History in University Studies« forfattet af selve Sir William Ashley er saaledes symptomatisk. Den fulgtes af andre lignende som f. eks. »the Teaching of Economic History in Schools«. Tillige mærker man sig i de første aargange artikler af fremragende udenlandske forskere. Saaledes en artikel af Pirenne om »The Place of the Netherlands in the Economic History of Mediæval Europe« (Ec. H. R. II (1929), 20—40) og en artikel af Rostovtseff om »the Decay of the Ancient World and its Economic Explanations« (Ec. H. R. II (1930), 197—214) samt en artikel af Henri Sée om »the Economic and Social Origins of the French Revolution« (Ec. R. R. III (1931), 1—15).

¹ E. A. Kosminsky: Russian Work on English Economic History (Econ. Hist. Rev. I (1928), 208—33).

Endelig ogsaa en artikel af Werner Sombart om forholdet mellem »Economic Theory and Economic History« (Ec. H. R. II (1929), 1—19). Denne sidste dog skrevet som et genmæle til en kritisk anmeldelse af »das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus« af J. Lemberger (Ec. H. R. I (1928), 355—58).

At slutte af dette opbud af store udenlandske navne, at engelsk økonomisk historieforskning ikke fuldt kunde staa paa egne ben, vilde dog være en misforstaaelse. Langt snarere maa præsentationen af disse opfattes som et led i en bevidst bestræbelse for at skaffe selskabet og tidsskriftet og dermed den engelsk-økonomiske historieforskning i det hele taget størst mulig publicitet. Og der synes at være sammenhæng til stede, naar universiteterne i London, Cambridge og Oxford netop umiddelbart efter det fremstød for den økonomiske historie, som selskabets stiftelse betød, oprettede professorater i dette fag. 1928 indsattes dr. John Clapham som professor i økonomisk historie i Cambridge, 1931 R. H. Tawney ved King's College, University of London og samme aar dr. Eileen Power ved London School of Economics. Ligeledes i 1931 blev dr. G. N. Clark Chichele professor of Economic History i Oxford. Det tør ikke undre, at alle de her nævnte — med undtagelse af dr. Clark¹ — havde intim tilknytning til *The Economic History Society* og *Review*, og at det ligeledes om alle gjaldt, at de havde aarelangt arbejde som universitetslærere og forskere bag sig. Som maaske særlig karakteristisk kan dr. Claphams karriere nævnes. Efter at have taget sin universitetsgrad i Cambridge i 1895 og fortsat som fellow ved sit kollegium til 1902 gik han derefter i 6 aar til Leeds som professor i »Economics«, men vendte i 1908 tilbage til Cambridge som »supervisor« i historie ved sit gamle kollegium (King's). Skønt en af Alfred Marshalls yndlings elever vragede han saaledes nationaløkonomien til fordel for historien, indtil han endelig i en alder af 55 aar fik saadanne arbejdsvilkaar, at han helt kunde hellige sig sin egentlige interesse den økonomiske historie. Disse lidt trange arbejdskaar betød, at han først 1926 havde været i stand til at udsende første bind af sit hoved-

¹ Se ndfr. s. 293 f.

værk »The Economic History of Modern Britain«, der fulgtes af andet og tredje bind i 1932 og 1938, og som i alt dækker tiden 1820—1914. Det omfatter saaledes et af de vigtigste tidsafsnit i Englands økonomiske udvikling, der selv for I. binds periode, tiden 1820—50, hidtil ikke havde været dækket af nogen sammenfattende skildring og for hvilken mange enkelte sider af den økonomiske udvikling heller ikke var dækket af monografisk behandling. Claphams skildring faar sit præg ved et mylder af nyfremdragne kendsgerninger. Det vil altid forblive af grundlæggende karakter. Yderligere naaede Clapham efter at han i 1938 havde trukket sig tilbage fra sin lærestol i Cambridge at fuldende en fremstilling af »the Bank of Englands History«. Denne, ligesom tredje bind af hans »Modern Britain«, er mindre massiv og tung i fremstillingsformen end hans tidligere arbejder. Sir John Clapham blev i sine sidste leveaar engelsk økonomisk histories »great old man«. Ved Sir Wm. Scotts død 1940 fulgte han denne som præsident for the Economic History Society, paatog sig sin del af krigens byrder ved fornyet universitetsvirksomhed og bestridelse af officielle hverv og beklædte endelig ogsaa et par aar stillingen som president for the British Academy. Han fandt ogsaa tid til, efter dr. Eileen Powers død 1940, ene at færdigredigere første bind af *Cambridge Economic History* (se ndfr. s. 296 ff.). Han overlevede krigen, men døde endnu inden udgangen af 1945¹.

Naar dr. Eileen Power 1931 naaede frem til at bestride det første professorat i økonomisk historie ved London School of Economics, kan hendes vej dertil nok synes at have været noget lettere end Sir John Claphams til lærestolen i Cambridge, men helt ligetil var hendes bane dog heller ikke. Fra Cambridge og Girton, hvorfra hun graduerede og hvor hun fungerede som Director of Studies in History i aarene 1913—20, gik hun 1921 til London School of Economics, hvor hun indtil sin død virkede som lektor, docent og tilsidst som professor, en karriere som ikke stod aaben for en kvinde i Cambridge. Hendes bog

¹ Se bl. a. professor M. Postans nekrolog i *Ec. H. Rev.* XVI (1946), 56 f. samt den sammesteds trykte bibliografi af hans arbejder (s. 56 ff.).

»Mediæval English Nunneries« (1922) og en udgivelse af »Tudor Economic Documents« sammen med professor Tawney, fulgtes 1933 af »The Wool Trade in the Fifteenth Century«, et af de vigtigste bidrag til den af hende selv sammen med dr. Postan redigerede samling af »Studies in English Trade in the Fifteenth Century« (se iøvrigt ndfr. s. 290 f.). Den samlede fremstilling af engelsk uldhandels historie, hvortil Eileen Power havde gjort store forarbejder, naaede hun dog ikke at give, men hun behandlede vigtige faser heraf i the Ford Lectures, som hun holdt i Oxford i 1938. De er efter hendes død 1940 udgivet af professor Postan. »The English Wool Trade« er et smukt vidnesbyrd om Eileen Powers sjældne ævne til klar fremstillingsform og viser overlegen beherskelse af et stort stof, men den naturligt tilhørende redegørelse for og indgaaende analyse af det omfattende og sammensatte materiale, der var forelæsnningernes grundlag, maa man naturligvis savne. Eileen Power ejede efter fra alle sider samstemmende vidnesbyrd en enestaaende ævne til at komme i kontakt med sine medmennesker. Den gjorde hende til en meget betydelig universitetslærer. Hendes ævne til at knytte forbindelser var tillige af stor værdi i forholdet til udenlandske fagfæller. Et forhold der fik betydning ved hendes medredaktion af »Cambridge Economic History«.

Hvor nært knyttet dr. Eileen Power ogsaa var til sin fremragende kollega ved Londons universitet, professor R. H. Tawney kan man læse af hans smukke og følte nekrolog i Economic History Review X (1940), 92—94.

I ikke mindre grad end dr. Eileen Power er professor Tawney — udgaaet fra Oxford — en fuldgyldig repræsentant for den fornemme engelske universitetskultur, hvis kendemærke er en gammeldags humanistisk universaldannelse, som man i nutidens mod nyttegivende kundskabstilegnelse vendte verden forgæves kan søge andetsteds. Men professor Tawney har i endnu højere grad end Eileen Power et janusansigt. Han er ikke blot en betydelig social og økonomisk historiker. Som kristelig socialist har han sit faste stade i nutidspolitik med saa nær tilknytning til det engelske labourparti, at kun hans eget ønske har været

en hindring for, at han i efterkrigstidens England sidder paa en ledende post som sit partis repræsentant. Intim medleven i nutidspolitik kan være baade farlig og saare nyttig for en historiker. Det kan føre til haardhændede tilbageslutninger fra nutidsforhold til fortidens, men den kan ogsaa bidrage til en mere realistisk forstaaelse af fortidens hændelser, end man tit kan finde hos de historikere, der har tilbragt hele deres liv i biblioteker og arkiver. Tawneys medfødte indfølelsæevne i tankesæt og levevilkår aivigende fra hans egne er i lige grad kommet hans arbejde med moderne samfundsproblemer og tilsvarende i fortiden til gode og garanterer mod alle falske tilbageslutninger. Kun i æmnevalg afspejles hans stadi i nutiden som social politiker. Hans første betydningsfulde historiske arbejde er »the Agrarian Problem in the Sixteenth Century« (1912). Det maa endnu betragtes som hovedværket til belysning af Englands agrare udvikling i 16. aarh. Han lægger heri indtrængende forstaaelse for dagen af hvilke konsekvenser ændringerne i agrarstrukturen og omfattende ejendomsskifter, hovedsagelig forårsaget ved kirkegodsets inddragelse efter bruddet med Romerkirken, maatte faa for den engelske landbobefolkning i retning af vanskeligere levevilkår. Tawneys moderne modstykke til dette værk »the Land Question in China« (1932), der var frugten af et aars studier i marken, viser samme dybtgaaende forstaaelse af Kinas sociale problemer i nutiden som af Englands i 16. aarh. Seks aar før var den af Tawneys bøger, der har vundet den videste læsekreds, »Religion and the Rise of Capitalism« (1926) udkommet¹. I denne løfter han, som repræsentant for engelsk kristelig social kultur, sin røst i den allerede længst af Max Weber rejste diskussion om de forskellige kristne trosbekendelsers — først og fremmest Calvinismens i dens skotsk-engelske udformning (Puritanismens) — forhold til den i efterreformationstiden hurtigt fremvoksende kapitalisme. Tawney er ikke i samme grad som Max Weber og andre fremragende tyske forskere problemstiller. Men man har vist lov til at sige,

¹ Bogen har haft den for et historisk værk sjældne ære at blive udsendt i serien af Penguin books allerede i 1937 og i 1947 i Pelican book serien.

at han med sin intime indføling i tankegang i 16. aarh.s England — som han ogsaa har lagt for dagen i sin indledning til udgaven af Thomas Wilsons »Discourse of Usury« — har haft bedre forudsætninger for og held med at mikroskopere fortidens eget syn paa det omdiskuterede spørgsmaal, i hvert fald for saa vidt angaar 16. aarh., end nogen anden forsker, han være sig tysk, fransk eller britisk, og derved ydet et betydningsfuldt bidrag til, at Webers fængende these blev reduceret til proportioner, der bedre svarer til det historiske forløb.

Et vidnesbyrd om Tawneys brede orientering i europæisk historie og ævne til udvælgelse og vurdering er hans kritisk-bibliografiske studie over »Modern Capitalism« i *Economic History Review* IV (1933), 336—56. Sammen med professor Postans tilsvarende oversigt over »Medieval Capitalism« (ibidem, 212—227) udgør den den bedste eksisterende oversigt over dette for den økonomiske historie saa centrale æmne. Som hjælpemiddel til hurtig orientering i den herhenhørende omfattende litteratur kan disse to artikler ikke tilstrækkeligt anbefales. Enhver, der skal behandle et mere specielt punkt indenfor denne æmnekreds, kan her finde sit udgangspunkt. Af senere studier fra Tawneys haand kan der særlig være grund til at fremhæve »The Rise of the Gentry, 1558—1640« (*Ec. H. R.* XI (1941), 1—38). Et interessant bidrag til engelsk social historie, som Trevelyan beklageligvis ikke har været i stand til at drage nytte af.

Fra the *Economic History Reviews* start i 1927 og indtil 1934 bestred Tawney sammen med den daværende Oxford lekturer mr. E. Lipson redaktionen af tidsskriftet. I sidstnævnte aar overgik redaktionen til dets nuværende redaktør, professor Postan. Men medens Tawney fortsat aktivt tog og tager del i ledelsen af tidsskriftet som medlem af redaktionskomiteen gled Lipson ved redaktørskiftet ud som medarbejder. Bag Tawneys tak til Lipson i en redaktionel artikel (*Ec. H. R.* V (1934), 1 f.), hvori han næppe uden overdrivelse tillægger Lipson hele æren — men samtidig, om end uudtalt, ogsaa hele ansvaret for evt. mangler — for redaktionen af tidsskriftet gennem dets første 7 aar, ligger den bittersøde sandhed, at manglende ævne til

samarbejde og vigen for anden selv velbegrundet opfattelse fra mr. Lipsons side nok har været en medvirkende årsag til skiftet. Mr. Lipsons egne historiske arbejder kan utvivlsomt ogsaa kaste en refleks tilbage over paa hvilke omraader hans indsats som redaktør af *Economic History Review* særlig har ligget. Selv har han saaledes ikke bidraget til tidsskriftet med nogen afhandling, men med anmeldelser. Ser man paa hans produktion i øvrigt, vil man næppe kunne give ham prædikatet historikertorsker i ordets moderne forstand. Hans store trebinds værk »The Economic History of England«. I »The Middle Ages« (1915), II og III »The Age of Mercantilism« (1931) synes efter sit anlæg beregnet paa at afløse Cunninghams pionerværk »The Growth of English Industry and Commerce«, men medens Cunninghams fremgangsmaade, at bygge sin fremstilling op paa hvad han fandt af nogenlunde let tilgængeligt materiale, det være sig fremstillinger eller trykte kilder, som det da stod til med den økonomisk-historiske forskning i England, var den eneste mulige fremgangsmaade, kunde den allerede nogle aartier senere ikke gentages. Lipsons bestræbelse for selv i videst mulig udstrækning at bygge sin fremstilling — om end ikke paa utrykte — saa paa trykte kilder, har medført, at han ikke drager den fulde nytte af foreliggende monografier, hvori enkelte sider af Englands økonomiske udvikling er behandlet, selv om man vel finder dem citeret. Dette forhold er yderligere akcentueret i de senere udgaver af »Economic History«, hvori de i de mellem-liggende aar fremkomne ofte betydningsfulde behandlinger af vigtige sider af Englands økonomiske historie vel er citeret og søgt indarbejdet i fremstillingen, men hvor dog naturligvis den oprindelige fremstillings struktur er bibeholdt. Ved benyttelsen af Lipsons værk er det vigtigt at holde sig for øje, at 7. udg. af bd. I (1937) er udvidet og revideret samt at der i den sidst fremkomne udgave (1945) yderligere er vedføjet et appendix samt foretaget enkelte tekstændringer. For 2. og 3. bd. »The Age of Mercantilism« gælder, at 3. udgaven fra 1943 er udvidet og revideret. Lipson er i øvrigt forfatter af den udmærkede haandbog »The History of the Woollen and Worsted Industries« (1921)

og desuden af haandbøger over 19. og 20. aarh.s europæiske historie («Europe in the nineteenth Century» og «Europe 1914–1939»).

Med M. Postans overtagelse af redaktionen af Economic History Review og skabelsen af en for den økonomisk-historiske forskning repræsentativ og tillige aktiv redaktionskomité, kom tidsskriftet i strammere form som rent forskningstidsskrift, end det havde været under Lipsons medredaktion.

Som ældre engelske økonomiske historikere søgte ogsaa M. Postan, efter at have gradueret fra London School of Economics, til tyske universiteter, hvor endnu i tiden efter den første verdenskrig adskillige af den økonomiske historieforsknings foregangsmænd virkede. Han vendte derfra tilbage til London og knyttedes til London School of Economics. Med sin afhandling «Credit in Medieval Trade» (Ec. H. R. I (1928), 234–61), men endnu mere med den kompakte afhandling «the Economic and Political Relations of England and the Hanse» i «Studies in English Trade in the Fifteenth Century» (1933), 91–154, som han, som allerede nævnt, selv redigerede sammen med Eileen Power, placerede Postan sig straks i centrum blandt engelske økonomiske historikere. Postans ævne til at tage problemer op til fornyet diskussion og undersøgelse uden at lade sig binde af allerede formuleret — og som historisk sandhed fastslaaet — opfattelse viser sig allerede i sidstnævnte arbejde, idet han vender sig mod den almindeligt herskende opfattelse, at Merchant Adventurers (forstaaet som de købmænd der handlede paa Nederlandene og Vesttyskland) var banebrydende for engelsk aktivhandel. Postan paaviser endnu to grupper: vinkøbmændene, der handlede paa Sydvestfrankrig, for saa vidt fredelige forhold herskede mellem Frankrig og England, og endelig gruppen af baltiske købmænd, der med langt større »adventurous spirit« end the Merchant Adventurers allerede i 15. aarh. udbyggede engelsk handel paa Preussen (med station i Danzig), men som under de vanskelige udenrigspolitiske og konfuse indenrigspolitiske forhold, der herskede i England i størstedelen af aarh. lige op til Henrik Tudors overtagelse af magten 1487, ikke alene maatte savne den engelske regerings støtte, men til tider ved fuldstændig korrupt styre ligefrem direkte modarbejdedes af de

forskellige magthavere — om end dog ikke med overlæg — i kampene mod forskellige grupper af Hanseaterne, først og fremmest Lybækkerne (se bl. a. s. 152 f.) med slutresultat, at engelsk handel paa de baltiske lande ved aarh.s slutning næsten var ophørt og maatte bygges op fra grunden igen.

Postans afhandling viser, at Daenells »Blütezeit der deutschen Hanse« i virkeligheden langt fra rækker til, hvor det gælder skildringen af Hanseaternes stilling til de forskellige nord-europæiske lande¹, selv om man ikke andetsteds saaledes som for England vil være i stand til at underbygge en ny skildring med omfattende statistisk materiale.

Selv om »Studies in English Trade in the Fifteenth Century« ikke prætenderer at give en fuldstændig skildring af engelsk handel i denne periode, og den indledende afhandling af den amerikanske historiker H. L. Gray »English Foreign Trade from 1446 to 1482« ikke er den mest givende, saa har bogen i hvert fald et meget værdifuldt statistisk afsnit, der har afgivet materiale til alle afhandlingerne, og som har gjort det muligt for enhver af forf. ogsaa at betragte sin specielle studie ud fra et helhedssynspunkt. Det er kap. VIII »Tables of enrolled Customs and Subsidy Accounts, 1399 to 1482«, hvori de i Exchequer udarbejdede ekstrakter af de originale toldregnskaber fra alle engelske havne udnyttes paa væsentlig samme maade som af Georg Schanz i »Englische Handelspolitik gegen Ende des Mittelalters«. Det statistiske materiale fra enrolled accounts, der jo dog paa en del omraader svigter, naar det gælder forstaaelse af handelens differentiering, er af de enkelte forf. suppleret med et ret omfattende om end ikke systematisk studium af selve de originale toldregnskaber. Det er saaledes alene ud fra disse, at Postan er i stand til at drage sin slutning om den engelske baltiske handels stærke tilbagegang hen i 15. aarh. Andre af bindets afhandlinger er miss Sylvia Thrupps om the »Grocers of London og miss Carus Wilsons to afhandlinger »The Overseas

¹ For Danmarks vedkommende kunde Daenell dog allerede bygge paa Wm. Christensens indgaaende studie over »Forholdet mellem Danmark og Hanseaterne i 15. aarh.« (1895).

Trade of Bristol» og »the Iceland Trade«. Denne sidste er ikke mindst af interesse for skandinaviske historikere.

Ogsaa i sine senere studier har Postan, der 1938 fulgte Clapham som professor i økonomisk historie i Cambridge, væsentlig koncentreret sig om 15. aarh. En stor studie over engelske godsregnskaber har krigen og dens krav om anden indsats dog hindret fuldførelsen af. I et indledet samarbejde med Sir Wm. Beveridge til prishistoriens fortsættelse vil de dog bære frugt. I et par mindre artikler i *Economic History Review* har han givet udtryk for sit syn paa udviklingen i 15. aarh., dette stilstandens aarhundrede. Her tænkes først og fremmest paa artiklen »the Fifteenth century« (*Ec. H. R.* IX (1939), 160—167), der fremkom i serien »Revisions in Economic History«. Denne startedes samtidig med Postans overtagelse af redaktionen 1934 med en artikel om »the great Depression« in Industry and Trade af H. L. Beales (*Ec. H. R.* V (1934), 65—75), og omfatter bl. a. artikler af T. H. Marshall om »The Population of England and Wales from the Industrial Revolution to the World War« (*Ec. H. R.* V (1935), 65—78), af Eli F. Heckscher om »Mercantilism« (*Ec. H. R.* VII (1936), 44—54) af H. St. L. B. Moss om »the Economic Consequences of the Barbarian Invasions« (*Ec. H. R.* VII (1937), 209—216) og af Earl J. Hamilton om »the Decline of Spain« (*Ec. H. R.* VIII (1938), 168—179). Samme vide aspekter har den med Postans og Tawneys artikler om *Mediæval* og *Modern Capitalism* startede serie »Studies in Bibliography«. Denne sidste afløstes i 1943 af en ny serie: »Essays in Bibliography and Criticism«, der indlededes med »History of Economic Doctrine« af J. R. Hicks (*Ec. H. R.* XIII (1943), 111—115). Flere af denne series enkelte artikler kan meget vel paralleliseres med *Dansk Historisk Tidsskrifts* store kritiske anmeldelser, medens den gængse engelske anmelderform ikke afgiver plads til mere detailleret i dybden gaaende kritik, og kritiken ofte skal deduceres ud fra, hvad vi vilde kalde antydninger.

Ved siden af et stærkt varieret afhandlingsstof, der heller ikke udelukkende omfatter æmner inden for britisk historie, er det ikke mindst disse her nævnte artikelserier, der gør Eco-

conomic History Review til et næsten uundværligt hjælpemiddel for enhver, der beskæftiger sig med problemer indenfor den økonomiske historie og af meget større betydning efter at de tyske tidsskrifter er sat ud af spillet og det paa endnu bredere basis opsatte franske tidsskrift *Annales d'Histoire Économique et Sociale*, der havde afdøde Marc Bloc som hovedredaktør, ogsaa er gaaet ind.

En særlig plads blandt engelske økonomiske historikere indtager professor Clark. Mere end nogen anden af den nulevende generations engelske økonomiske historikere har han gjort vekselvirkningen mellem økonomi og politik til sit speciale. Man maa derfor ogsaa betegne ham som baade politisk og økonomisk historiker, hvilket hans universitetskarriere ogsaa vidner om. Gradueret fra Oxford begyndte han sin lærervirksomhed her som lektor i moderne historie, men blev, da en lærestol i økonomisk historie oprettedes her 1931, den første der beklædte dette professorat. Fra Oxford flyttede han i aarene 1943—46 til Cambridge som Regius professor i modern history, men er nu atter tilbage i Oxford som provost for Oriel College. Hans første bog »the Dutch Alliance and the War against French Trade 1688—1697« (1923) er en minutiøs studie over forholdet mellem de to da allierede kombattanter i kampen mod fransk overvælde, men tidligere i aarhundredet forbitrede konkurrenter i kampen om europæiske og oversøiske markeder. Det er heri Clarks intention — generelt — at vise, hvorledes krig og dens følgevirkninger uundgaaelig indvirker paa de økonomiske forhold — her for saa vidt angaar handelen, der i præstatistikens tid er omtrent det eneste omraade, der virkelig kan belyses. I sin »conclusion« gør han et forsøg paa at gøre krigens tab og gevinst op for de to allierede paa basis af et »svagt« hollandsk og et rigere engelsk statistisk materiale. Han viser sig i dette arbejde som en kritisk og nøgtern historiker. At spørgsmaalet om i hvilken udstrækning og med hvilken sikkerhed en historisk fremstilling dækkende en ældre tidsperiode kan statistisk underbygges fortsat har beskæftiget ham, viser hans haandbog »Guide to English Commercial Statistics 1696—1782«, der fremkom

1938 som det første bind i en serie Guides and Handbooks udgivet af the Royal Historical Society. Som bekendt var England foregangsland, hvor det gjaldt udarbejdelse af statistiske oplysninger over udenrigshandelen, og Clarks redegørelse for og kritiske analyse af fremgangsmaaden ved udformningen af det statistiske system — med dets svagheder — paa hvilket det hvilede, er forbilledlig. Ganske samme kyndighed viser han ikke i afsnittet om the Port books, hvis hovedbetydning jo ogsaa ligger i en tidligere periode, hvortil dr. Clarks kendskab er betydeligt mindre.

Dr. Clarks indsigt i talbehandling kommer ogsaa kapitlet »Population» i hans »Seventeenth Century» til gode. »The Seventeenth Century», der først udsendtes i 1929, men 1947 er udsendt i anden øget og ændret udgave, er utvivlsomt dr. Clarks betydeligste arbejde. Det er en bog af enestaaende karakter i nutidens historiske litteratur. I 21 kapitler — der bl. a. omfatter Population, Economic Policy and Ideas, Commerce, Finance and Communications, Comparative Constitutional History, International Law and Diplomacy, Frontiers, the Interests of the States, Political Thought, Religion, Mathematics and Science — søger han at karakterisere 17. aarh.s Europa økonomisk, politisk og kulturelt. Bogen er vidnesbyrd om dens forf.s intime kendskab til 17. aarh.s historie i alle dens aspekter, bl. a. erhvervet ved udstrakt læsning af aarh.s egne publicister — ikke mindst engelske. Relationer mellem de forskellige omraader, og udviklingen indenfor disse, søges stadigt paavist. Endnu et bidrag til 17. aarh.s historie har dr. Clark givet med »The later Stuarts» (1934), et af bindene i den af ham selv redigerede serie »the Oxford History of England».

Skønt dr. Clark siden 1934 har været medlem af the Editorial Board of the Economic History Review, er det dog ikke heri, men i *English Historical Review*, man vil finde ham som anmelder. Det forklares ved, at hans tilknytning til *English Historical Review* er af langt ældre dato. Han var saaledes i aarene 1920—26 dette tidsskrifts redaktør og atter en kort overgang 1938—39.

I en oversigt over engelsk økonomisk historie bør en omtale af Sir Wm. Beveridges paabegyndte prishistoriske storværk naturligvis ogsaa have sin plads, selv om drøftelse af tekniske detaljer ikke her skal tages op — for øvrigt kan mange problemer nok siges at være fælles for udarbejdelsen af statistik baseret paa toldregnskaber og for bearbejdelsen af det materiale af forskellig art, hvorpaa en prisstatistik maa baseres. Her skal imidlertid henledes opmærksomheden paa Sir. Wm. Beveridges tankevækkende udgangspunkt for at tage prishistoriske undersøgelser op. I forordet til det i 1939 udsendte første bind af »Prices and Wages in England from the twelfth to the nineteenth Century. I. Price Tables Mercantile Era« skriver han herom, at han for over 18 aar siden ved at se paa en serie tal repræsenterende britiske eksport- og en gros priser for perioden 1820 til 1913 blev opmærksom paa og slaaet af svingninger i kornpriserne, der optraadte med saadan tilsyneladende regelmæssighed, at fysiske aarsager syntes at maatte ligge til grund herfor, d. v. s. en klimatisk cyklus, der indvirkede paa høstudbyttet. En foreløbig undersøgelse af engelske hvedepriser i 17. og 18. aarh. synes at vise, at samme cyklus var mærkbar ogsaa i disse to aarh. Derefter rejste Beveridge følgerigtigt spørgsmaalet om forholdene havde været tilsvarende i de forudliggende aarh. i England samt i andre lande. Af Sir Wm. Beveridges videbegærlighed spirede hans store prishistoriske arbejde, som efter at han havde opnaaet en rundhaandet understøttelse fra Rockefeller Foundation ogsaa kunde udstrækkes til en række andre lande, dog som selvstændigt arbejde fra disse landes historikeres haand. At Sir Wm. Beveridge til fortsatte undersøgelser og bearbejdelse af indsamlet materiale har sikret sig professor Postans medarbejde maa vække stor glæde, da der antagelig saa indenfor et ikke alt for langt tidsrum kan være haab om at se de to følgende bind dækkende »the Manorial Era« samt »wheat and wages« fremkomme.

Slutningen af denne artikel kan passende vies omtalen af første bind af *Cambridge Economic History*. Det er et yderligere vidnesbyrd om den økonomiske histories placering i nu-

tidens England, at Cambridge University Press til sine tre store monumentale værker Cambridge Modern History, udsendt gennem årene 1902—1910, Cambridge Medieval History 1911—1936 og Cambridge Ancient History 1923—1939, i begyndelsen af 1930'erne besluttede at føje endnu et storværk »the Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire«. I forordet motiveres den ansatte tidsgrænse med, at skønt en bredere fremstilling af den økonomiske historie end den, der kunde passes ind i rammerne for Cambridge Ancient History kunde være tiltrængt, saa havde man dog ved planlægningen af »Economic History« ment at maatte lade en behandling af antikkens økonomiske liv ude af betragtning, grundet paa, at Cambridge Ancient History da endnu ikke forelaa afsluttet, og at det essentielle i en saadan økonomisk historie for antikken allerede maatte antages dækket af de paagældende afsnit i Cambridge Ancient History forfattet af tidens mest sagkyndige forskere indenfor disse omraader.

Selv med denne begrænsning af skildringen af Europas økonomiske udvikling er det dog en meget stor opgave som Cambridge University Press hermed har taget op. Ulige sværere end de tidligere, fordi økonomisk historie endnu hører til de unge historiske videnskaber. Bestræbelserne fra redaktionens side — Professor Eileen Power og Sir John Clapham — har som ved planlægningen og udformningen af rammerne for de tilsvarende ældre værker, været at gøre medarbejderkresen saa universel eller dog saa almen europæisk som mulig, saaledes at man ved behandlingen af hver æmnekreds søgte at medinddrage tidens fornemste specialister. Medens denne idealfordring endnu i vid udstrækning kunde efterkommes ved udformningen af første bind, der i alt væsentlig forelaa færdig udarbejdet ved krigens udbrud, vil professor Postan, der har overtaget redaktionen af de følgende bind efter de to oprindelige redaktørers død, sikkert her møde væsentlig større vanskeligheder.

Til Cambridge Economic Historys første bind »The Agrarian Life of the Middle Ages« (1942, 650 sider) har ialt 14 europæiske

og 2 amerikanske historikere kontribueret. Det generelle indledningsafsnit »the Settlement and Colonisation of Europe« er forfattet af den tidligere Breslauprofessor nuværende professor ved Hebrew University i Jerusalem, Richard Koebner. Af de store navne finder vi Alfons Dopschs, der har skrevet om »Agrarian Institutions of the Germanic Kingdoms from the fifth to the ninth century«, og ogsaa fransk økonomisk histories mest fremragende repræsentant, den nu afdøde Marc Bloch, hvis afsnit hedder »The Rise of dependent Cultivation and Seigniorial Institutions«. Det er værdifuldt, at østeuropæiske historikere ogsaa er indbefattede i kresen af medarbejdere. Saaledes har Belgradprofessoren Georg Ostrogorsky forfattet afsnittet »Agrarian conditions in the Byzantine Empire in the Middle Ages«, professor ved universitetet i Poznan Jan Rutkowski har behandlet forholdene i Polen, Litauen og Ungarn i et afsnit af det store kapitel VII: »Medieval Agrarian Society in its Prime, der er opdelt i en række enkelte afsnit, og den tidligere russiske, senere Belgradprofessor Peter Struve Rusland. Som forf. af to af disse afsnit finder vi Skandinaver. Den i den finske vinterkrig faldne meget lovende finske historiker Gunnar Mickwitz har skrevet afsnittet om Italien (det vil huskes at Johan Plesner oprindelig havde paataget sig at skrive dette afsnit) og endelig er afsnittet om Skandinavien forfattet af professor Sture Bolin. Det kan ikke nægtes, at han har haft for lidt plads til raadighed til at skildre de ikke alt for homogene forhold i de skandinaviske lande. Den alle afsnit ledsagende bibliografi mangler beklageligvis for dette afsnit, idet forbindelsen med prof. Bolin i krigens første aar, da bogen blev sat, glippede for redaktørerne, og man ikke ønskede af den grund at holde den tilbage til efter krigens afslutning. Der gøres imidlertid opmærksom paa, at et større antal fodnoter paa forhaand var sanktioneret for dette afsnit end for noget andet, saaledes at læserne derigennem i hvert fald kan faa nogen orientering i kildegrundlaget. For øvrigt maa det bemærkes, at det fra de øvrige Cambridgeserier overførte princip kun i undtagelsestilfælde at tillade anvendelse af noter, føles som et savn, fordi der paa

adskillige punkter i de forskellige afsnit er ydet originale bidrag af forf. Imidlertid forstaar man godt redaktørernes og Cambridge University Press' beslutning. Bindet vilde utvivlsomt have blevet uhaandterligt, om der var blevet givet plads til noter i større omfang, men savnet føles større end i de andre Cambridgeserier.

Endnu to afsnit fortjener særligt at fremhæves. Det meget vigtige kapitel III »the Evolution of Agricultural Technique«, som den franske professor Charles Parain har skrevet. At tvingende fysiske og tekniske forhold er rigtigt opfattede er af fundamental betydning under arbejdet med at naa til forståelse af forskellige agrarsystemer. I kapitlet behandles: romersk og middelalderligt landbrug i europæisk middelhavs-omraade, landbrugssystemer i Europas tempererede zone, landbrugsarbejde og redskaber, dyrkede planter samt husdyr og deres opdrætning. Endelig skal nævnes, at slutkapitlet er lagt i den tidligere Zürichprofessor Hans Nabholz' haand. Heri søges hovedlinjerne for agrarsamfundenes forhold i middelalderens slutnings- og paa mange maader brydningstid trukket op.

Uundgaaeligt hersker, i et værk som dette, ikke paa alle punkter harmoni mellem de forskellige forfatteres opfattelse, og uundgaaeligt vil det, efterhaanden som nye forskningsresultater kommer til at foreligge — maaske ikke mindst fra arkæologiens side — ret hurtigt ophøre at være fuldt repræsentativt, men der er dog al grund til at være de to redaktører og Cambridge University Press taknemmelige for den meget store indsats, der her er gjort. Værket muliggør hurtig orientering i alle de her ind under hørende problemer. Bogens fremkomst under krigen er et smukt vidnesbyrd om engelske historikeres heroiske arbejde for at »carry on« under verdens hidtil mest krævende krig.
